

ЖОГОРКУ ОКУУ ЖАЙЛАРДА ТИЛДИК ЭМЕС АДСТИКТЕРГЕ АНГЛИС ТИЛИН ОКУТУУДА ТҮРДҮҮ ЫКМАЛАРДЫ КОЛДОНУУ

Бул макаланын максаты англис тилин үйрөнүүдө кабыл алуунун түрдүү стилдерин ачып көрсөтүү. Бул ыкмаларды колдонуу окутуучуга материалды так, даана жана түшүнүктүү кылып өтүүгө көмөк берет.

Негизги сөздөр: англис тилин окутуу, түрдүү ыкмаларды колдонуу, грамматикалык түшүндүрмөлөр, берилген текст менен иштөө.

INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION IN TEACHING ENGLISH TO NON-LINGUISTIC SPECIALTIES OF DIFFERENT METHODS

The purpose of this article to learn English in various styles. Using this trainer will help to make the material clear and understandable.

Key words: English language learning, using a variety of methods, grammatical explanations, and text.

Чет тилин жогорку окуу жайларда тилдик эмес факультеттерде окутуу так, практикалык багыты жана предметүүлүгү менен өзгөчөлөнөт. Студенттер тилди үйрөнүү менен бирге өз кесибине байланышкан маалыматтарды ала алышат, б.а. кесипке тиешелүү терминдер, сөз жана сөз айкаштары, сөздүк жана лексикалык бирдиктер, грамматикалык түшүндүрмөлөр, берилген текст менен байланышып, өз кесиптери боюнча чет тилинде үйрөнүшөт.

Ар бир сабактын тематикасы практикалык, тарбиялык жана билим берүү багытына ээ. Туура, так пландаштырылган сабак өзүнүн жемишин бербей койбойт. Жогорку окуу жайында англис тилин тилдик эмес факультеттерде окутууда 80 мүнөттүк сабакты өтүүдө 1 параны кантип туура пландаштырып, сабактын максатына жетебиз. Сабак, окутуунун методикалык жактан ар кандай ыкмалар, стилдер менен коштолушу керек.

Мына ошол себептүү студенттер кандайдыр бир жаны маалыматты ар кандай жолдор менен кабыл алууну каалашат. Бул ыктарды кабыл алуунун түрлөрү деп аталат. Кабыл алуунун түрлөрүндө студенттер жаңы маалыматты качан, кандай учурда тез жана жакшы өздөштүрүшөт. Ошого ылайык айрым студенттер текстти же жаны маалыматты угуу ишмердүүлүгү менен, окуу жолу менен, өздөрү аралашып көрүү аркылуу же ошол нерсени кармап, тажрыйба жүзүндө иштеп көрүү аркылуу алышат. Ошондуктан аны төрт түргө болуп карашат:

1. **visual** (көрүү)

auditory (угуу)

kinesthetic (кыймылдоо)

tactile (кармоо, колдонуу)

1. **Visual** – студенттер жаңы маалыматтарды окуу китептер, көрсөтмө куралдар аркылуу б.а. сурөттөр, карточкалар, таблица схемалар, диаграмма жана доскада жазылган тапшырмаларды корүү менен эске тутушат.

2. **Auditory** – студенттер жаңы маалыматтарды угуу жолу менен кабыл алышат. Булар тексттерди, диалогдорду ж.б. бирдиктерди аудио-видео аппараттары менен угуу, окутуучу окуп берген топиктерди, ырларды, музыканы угуу жолу менен кабыл алуу.

3. **Kinesthetic** – студенттер жаны маалыматтарды көрүү, угуу менен гана чектелбестен, кыймыл жолдору менен да кабыл алышат. Мисалы алар досканы пайдалануу жолу менен, ТСОну колдонуу менен теманы оюн ыкмалар менен аткаруу жана тайпаларга бөлүнүп жарышуу жолу менен теманы кабыл алышат.

4. **Tactile** – студенттер жаны маалыматтарды кабыл алууда предметтерди, окуу куралдарды кармоо менен ишке ашырылат. Мисалы, тайпаларга бөлүнүп иштөөдө студенттер постерлерге теманы чагылдыруу үчүн карточкаларды, маркерлерди, даяр таратмаларды колдонушат. Көпчүлүк психологдор кинестетикалык жана тактилдүү түрдү бир тур катары карашып аны хаптикалык тип деп аташат. Ошондуктан бир эле сабакта кабыл алуунун бардык түрү колдонулса, сабак эффективдүү болот десек жаңылышпайбыз.

Жогорку окуу жайдын студенттери көбүнчө мектеп окуучуларынан айырмаланып, жогорудагы 1чи жана 2чи (visual, auditory) стилдерине жакын болушат. Ошого карабастан окутуучу сабакта бардык стилдерди колдонсо сабак маңыздуу, көркөмдүү өтөт. Ар бир ыкманын өзүнүн өзгөчөлүгү бар. Көрүү, угуу ыкмалары тилди жакшы өздөштүрбөгөн студенттерге жакшы түшүнүк бере албайт, ошондуктан көрүп уккан теманы практикада кыймылдап, колдонуп аткаруу жакшы натыйжа берет. Эми бул ыкмаларды сабакта кандай тартипте колдонобуз? Ал үчүн окутуучу менен студент өздөрүнүн ордун б.а. ролун так аткарышы керек. Бул жерде окутуучунун ролу абдан жооптуу. Окутуучу өзүнүн түшүндүрүп тартуулаган сабагын, өзүнүн оюндагыдай, талаптагыдай кылып кайра студенттерден сурап алыш керек. Окутуучунун жеке ыкмасы, чеберчилиги да чон роль ойнойт. Сабактын жүрүшүндө окутуучу менен студенттин ролу теңме-тең б.а.

Teacher Centered – 50%

Student Centered – 50%

болуш керек. Ошону менен бирдикте жогорку ыкмалар колдонуп, убакыт да туура бөлүнүш керек. 80 мүнөткө созулган практикалык сабактын жүрүшүндө окутуучу менен студенттин орду 50=50 болуш үчүн бир сабактын планын мисал катары алып көрөлү.

Сабактын темасы: “Talking about Holidays”

Тайпа: Management of Tourism and Service

Максаты: - to develop students’ speech habits;

- working on the text: ”Travelling, what for?”;

- give positive and negative arguments;

- колдонулган адабияттар жана куралдар:

- Г.А. Дудкина., М.В. Павлова. Учебник английского языка для делового общения. 1-том. Изд. «Туркестан». Бишкек 2006г.

- топик текст “Travelling ...what for?”, сүрөттөр, таблица, кагаз маркерлер ж.б.

	Activities/stages of the lesson	Center	Style	Time
	Pre - activity			
1.	Organization of the lesson/greeting/calling the register.	T	A, V	1-2m
2.	Warming up (group discussion): “My Ideal	T, S.	A, V	10m
3.	Holiday”.	T	A, V	7m
4.	Teacher’s presentation:	T, S.	A, V	5m
5.	Vocabulary	S.	V	8m
6.	Group Prediction: Text title	T, S.	A, V	5m
7.	Skimming the text: “Travelling	T, S.	A	10m

	...what for? Agree/Disagree arguments			
8.	Speaking	S	T, K	10m
9.	Comprehension: questions/ answers	S	T, K	15m
10	Post - activity	S	A	10m
11	Group work: making posters	T, S	A	7m
12	Report group work: commentaries	T	A	1m
13	on posters	T	A	1m
	Discussion: What are David's and Alison's arguments?	50=50		
	Conclusion of the lesson			
	Tasks for independent work			
	Evaluation /marks			

Таблицада көрсөтүлгөндөй, сабактын ар бир этабы тематика менен байланышып ошонун тегерегинде өтөт. Бул жерде негизинен **Pre-activity** окутуучу тарабынан аткарылат, кээ бир моменттерде студентке таянат: тема түшүндүрүү (presentation), салыштыруу, көрсөтмө колдонуу, суроо ж.б.); **Post-activity** – студенттер кабыл алган теманы практикалашат. Практикалоо ар кандай ыкмалар менен окутуучунун жетектөөсү менен жекече, экиден же группалык болуп аткарылат, б.а. окутуучу түшүндүргөн теманы студенттер канчалык денгээлде кабыл алгандыгын аныктайт жана баалайт.

Center - окутуучу жана студенттин функциясы.

Style - сабактын жүрүү ыкмалары, стили б.а. кайсы баскычта кандай ыкма колдонулуш керек. **Time** – сабактын ар бир баскычы, тематикасына жараша убакыт талап кылат.

Окутуучу сабактын жүрүшүндө окутуунун бир эле стилин колдонсо эмне болот?

Эгерде окутуучу мисалы, угуу стилин гана колдонсо, анда угуу жөндөмү жакшы студенттер гана жакшы түшүнүп, калган, көрүү, кыймылдуу студенттер үчүн түшүнүү кыйыныраак болот. Алар үчүн сабак кызыксыз жана бир канча проблемаларды туудурушу мүмкүн. Ошон учун сабактын планы ар түрдүү ыкмалар менен коштолуш керек, себеби студенттердин кабыл алуу жөндөмү да ар түрдүү болот.

Жыйынтыгында төмөнкү усулдук эрежелерди сунуштайбыз.

- сабактын максаты жемиштүү болсун үчүн ар түрдүү эффективдүү ыкмаларды колдонуу. Сабактын тематикасына байланышкан учурдагы фактылар, көрсөтмөлөр колдонулушу керек.
- сабактын темасына, сабактын ар бир баскычы байланышы керек. (мисалы: «Contract» деген тема өтсөк, жаңы сөздөрдү түшүндүрүү, мисал келтирүү, практикалоо, бышыктоо грамматикалык түшүндүрмө ж.б. контракка байланышкан лексикалык бирдиктер, терминдер, «контракт» деген түшүнүктүн тегерегинде өтүш керек.)
- сабак кызыктуу болуш үчүн ар бир баскыч ар түрдүү ыкмаларды колдонуу керек. мисалы, бир баскыч сүйлөшүү же угуу болсо кийинки баскыч тайпалык иштер же өзүн-өзү баалоо, ката үстүндө иштөө ыкмалары болушу шарт.
- студенттердин ойлонуу жөндөмүн жогорулатуу учун салыштыруу, талаш-тартыш аргументтерди жаратуучу, жарышуу сыяктуу ыкмаларды жүргүзүү, сабактын кызыктуу өтүшүнө натыйжа берет.

Бул үчүн жөнөкөй жана татаал суроолорду такай колдонуу зарыл.

жөнөкөй суроолор: Who?, What?, Where?, Which?, How many?, When?;

татаал суроолор: Why? Why not? How?;

- оюн ымаларды колдонуу англис тилин үйрөнүүдө абдан пайдалуу.
- уккан, окуган топиктерди түшүнүп талкуулоого багыт берген ыкмаларды, ушунун негизинде аудио-видео аппараттарды колдонуу.
- жекече, пара жана группалык иштоо ыкмаларды колдонуу.
- түзүлгөн план чаржайыт болбой туура, системалуу түзүлүш керек.
- окутуучу практикалык сабакта китеп менен гана чектелбестен тийиштүү информация булактарын пайдалануу менен ар кандай көрсөтмө куралдарды пайдалануу зарыл жана өзүнүн койгон максатына жетүү менен ишинин жыйынтыгын аныктоо зарыл.
- сабактын жыйынтыгын тестирилөө ыкмасы менен, оозеки суроо-жооп аркылуу жыйынтыктаса болот.

Адабияттар:

1. И.М. Берман «Методика обучения английскому языку в неязыковых вузах» издательство «Высшая школа» Москва 1970.
2. Г.А. Дудкина «Учебник английского языка для делового общения» 1-том. Издательство «Туркестан» Бишкек 2006.
3. Mura Pollack Sadker., D.M. Sadker “Teachers, Schools, and Society” 2nd ed. Copyright 1991. Printed in the USA.
4. Teaching Methodology of English Language for High school teachers.Units 9-24. “Soros” Foundation Osh. 2002.